

ОБЗОРИ НА НЕОБОЗРИМОТО

Йордан Ефтимов. 2019. *Литература около нулата. Сбъднати и несбъднати проективни анализи и ангажирани прогнози*. София: Просвета. 288 стр. ISBN 978-954-01-3980-7

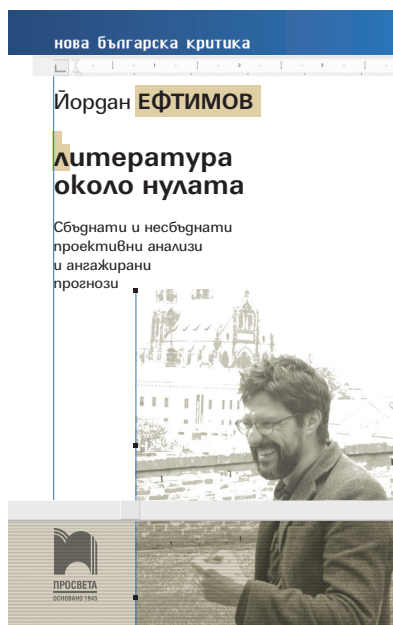
Светлозар Игов

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

През 1996 година Йордан Ефтимов е имал щастливото хрумване да предложи на списание „Демократически преглед“ годишен преглед на литературата. В същото списание предава обзори и за следващите 1997 и 1998 година. В това отношение той следва примера на годишните прегледи на литературата, каквито е правил рано отишлият си от живота литературен критик Алберт Гечев в списание със същото име в началото на ХХ век. През следващите години Йордан Ефтимов публикува – вече в различни издания – подобни годишни прегледи, както и някои обобщени анализи на литературата и литературния живот през 90-те години.

Критическият жанр „годишен преглед на литературата“ има свои традиции и в световната, и в българската литература, било в по-обширни критически оценъчно-интерпретаторски текстове, било в по-кратки анкети, появяващи се в края на годината, в които критици и писатели изброяват най-значимите според тях книги и публикации през изтеклия период.

Такива годишни прегледи и анкети се правеха и в годините до 1989 година, но – въпреки известна либерализация в годините на никога недошлото докрай „размразяване“ след 1956, а имаше и нови пристъпи на замразяване – тези годишни прегледи имаха официално нормативен характер и спазваха официалната йерархия на имената и ценностите. Спомням си например какъв гняв предизвика неголяма моя статия, в която правех лаконичен преглед на литературата през 1970 година и

бях посочил сред постиженията романа на Иван Динков „Хляб от трохи“, обвинен – заедно със защитника му – в национален нихилизъм.

След падането на Берлинската стена и краха на комунистическите режими в Източна Европа коренно се промениха социокултурните условия на литературния живот и в България. Но с това настъпи и ново усложнение в литературата, означено като лоша обозримост и дори необозримост. Защото с разпадането на държавния контрол над книгоиздаването и избуяването на множество частни книгоиздателства, както и с разпадането на общите и единни ценности и норми в литературата, избуя и издаването на книги. Не само поради тяхното увеличаващо се множество, но и поради различните норми за литературност, борещи се и непризнаващи се взаимно, възникна невъзможност да бъдат обхванати в един паноптичен критически поглед. Възникнаха не само нови, непризнаващи се взаимно литературни издания и кръгове, но и нови непризнаващи се взаимно писателски организации. Единната национална литература като че се разпадна на множество непризнаващи се – а вече и непознаващи се – взаимно писателски и читателски общности.

На този фон идеята на Йордан Ефтимов да прави годишни прегледи на литературата, всъщност означаваше възстановяване на единното поле на националната литература. Разбира се, в битката между модерно и традиция той бе на страната на модерното. От прочутия спор между Античните и Модерните през XVI век впрочем тази битка е постоянна в европейските литератури. В противовес на култа към Античността, започнал през Ренесанса, Модерните смятат, за разлика от Античните, че не само в Античността са се създавали класически произведения, а че образцови, тоест класични, произведения могат да се създават и в съвременността. Своеобразен аналог на спора между Античните и Модерните има във всяка национална литература, в българската това е изразено от д-р Кръстев с понятията „Стари и млади“.

Това предимство на съвременното пред традицията нараства до почти истеричен респект към новото в епохата на модернизма и авангарда през първата половина на XX век, когато в култ бива издигнато оспорването на традицията чрез новаторство на всяка цена. Йован Христич точно отбелязва по повод на сюрреализма, че традицията на бунта срещу традицията има толкова богата традиция, колкото и самата традиционна традиция. И всеки бунт срещу историята на литературата след време се превръща в поредната глава от тази история.

Спорът между Традиция и Модерно обаче е основният двигател на иманентното самодвижение на литературата, той създава нейната историческа динамика, която руските формалисти обозначаваха с понятията автоматизация/деавтоматизация.

В първата част на тази книга Йордан Ефтимов е събрал годишните си прегледи на литературата през последното десетилетие и обобщенията за литературата на 90-те години. Втората част съдържа критически статии за литературата от първото десетилетие на новия век, но не под формата на годишни прегледи, а като проблемни статии за различни аспекти от функционирането на литературата – четенето и

читателските аудитории, книжния пазар, книгоиздаване и книгоразпространение, класациите на най-продавани книги, литературните награди, литературната периодика и рекламата на книгите в ежедневния печат и пр. И тук, разбира се, не липсва внимание към открояващите се книги през различни години, но акцентът е върху различните институции, в които се реализира битието на литературата.

Новата социокултурна ситуация, в която функционира литературата, създаваше у някои илюзия за криза в литературата. Йордан Ефтимов споделя идеята, че не литературата е в криза, а че нейното пълноценно битие е затруднено поради зле функциониращата критика. Винаги съм смятал така и аз, а критиката не функционира пълноценно, защото някои среди не желаят въобще да има критика, която представя самосъзнанието на литературата.

Йордан Ефтимов е богато ерудиран литератор, той следи процесите в световната литература и често прави съпоставки и привежда примери от световния литературен живот в своите критически наблюдения върху българския.

Макар че мненията и оценките ни за много неща се различават, както и трябва да бъде в литературата, където всеки поглед е субективен, аз високо ценя критическите изяви на Йордан Ефтимов (освен че го смятам и за едно от най-значимите имена на новата поезия), защото той отстоява трудното и главоболно поприще на оперативната критика. Това е карало мнозина литератори да се отказват бързо от заниманието с новопоявяващите се имена и заглавия, а някои и въобще да не го започват, отдавайки се на „чистата“ литературна теория или на вече проверените от времето ценности на литературната история. Но аз не вярвам особено на величието на литературоведи, които не умеят да откриват големия талант още по първите му стъпки.

В своята оперативна критика Ефтимов неминуемо се сблъсква с отпори – за това свидетелства полемиката му с Владимир Трендафилов, но това не го отказа, а изяви и таланта му на даровит полемист.

Като човек, който повече от половин век се е занимавал активно с оперативна критика (събрана в пет подготвени за печат тома „Съвременници“), искам да поздравя Йордан Ефтимов за тази книга и да му пожелаем все така талантливо и упорито да следи и осмисля явленията и процесите в текущата литература, т.е. да работи в най-отговорната и трудна област на литературознанието, която изразява критическото самосъзнание на литературата.

OBSERVATIONS ON THE UNOBSERVABLE FIELD

✉ Prof. Svetlozar Igov, DSc.
Plovdiv University
Plovdiv, Bulgaria
E-mail: svetlozarigov@abv.bg